

Preprint nr 12/2018 | Data publikacji: 21 VIII 2018 r. | Materiał autorski przed opracowaniem redakcyjnym i korektą (preprint) może różnić się od wersji docelowej (drukarskiej) | Copyright © 2018 by Krakowski Instytut Prawa Karnego Fundacja | Sposób cytowania preprintu: [Autor, *Tytuł opracowania*, CPKiNP preprint nr 12/2018, www.czpk.pl/preprinty]

Daniel Kwiatkowski

Wpływ zatarcia skazania na fakt popełnienia przestępstwa oraz fakt skazania

1. Wprowadzenie

Zatarcie skazania, pomimo dość syntetycznego ujęcia kodeksowego, powoduje liczne problemy interpretacyjne oraz praktyczne. Wskazać można chociażby na problematykę liczenia terminów, sprowadzającą się przede wszystkim do trudności we wskazaniu początkowego momentu owego okresu, w zależności od sposobu i rodzaju zatarcia skazania, występującą przede wszystkim przy kumulatywnym wymierzaniu kar¹, bądź wymierzaniu kary łącznej². Podstawowym jednak problemem jest kwestia wpływu tej instytucji na fakt popełnienia przestępstwa, jak i na fakt skazania. W art. 106 k.k. wskazano, że „z chwilą zatarcia skazania uważa się je za niebyłe”. Wydawać by się mogło, że przepis ten jasno określa skutki zatarcia skazania i nie ma, co do tego żadnych wątpliwości. Zatarcie skazania powoduje bowiem, zgodnie z literalnym brzmieniem wskazanego przepisu, że skazanie uważa się za niebyłe, a więc traktuje się je tak, jakby go nie było. Uregulowanie to nie jest

¹ S. Zimoch, *Istota i znaczenie instytucji zatarcia skazania*, Warszawa 1979, s. 21-25; M. Błaszczuk, *Instytucja zatarcia skazania w polskim prawie karnym*, „Studia Iuridica” 2006, nr 46, s.19; B.J. Stefańska, *Zatarcie skazania*, Warszawa 2014, s. 274; S. Tarapata, w: *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015, s. 825; S. Tarapata, *Kilka uwag na temat nowelizacji przepisów Kodeksu karnego dotyczących instytucji przedawnienia oraz zatarcia skazania*, „Palestra” 2015, nr 7-8, s. 142.

² B.J. Stefańska, *Zatarcie skazania na mocy orzeczenia sądu*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 2007, nr 4, s. 81-82; S. Tarapata, w: *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015, s. 824.

jednak tak oczywiste, jakby się mogło wydawać. W nauce prawa karnego istnieje bowiem spór, czy za niebyłe uznaje się tylko skazania³, czy także popełnienie przestępstwa⁴, ujawniający się w ciągłych rozbieżnościach w orzecznictwie, nawet tym najnowszym. Rozstrzygnięcie wskazanego problemu nie jest wyłącznie kwestią czysto dogmatyczną, ale ma również wymiar praktyczny. Kwestia ta wpływa bowiem chociażby na problematykę powoływania się i wykorzystania zatartego wyroku karnego oraz innych akt postępowania karnego poprzedzającego jego wydanie

Artykuł stanowi próbę rozwiązania zaznaczonych powyżej zagadnień, których rozstrzygnięcie stanowiło będzie punkt wyjścia do dalszych, bardziej szczegółowych rozważań nad zatarciem skazania i konsekwencjami, jakie instytucja ta wywołuje.

2. Wpływ zatarcia skazania na fakt popełnienia przestępstwa

Analizę problematyki zatarcia skazania rozpocząć należy od wpływu tej instytucji na fakt popełnienia przestępstwa. Problem ten rozważany był zarówno w doktrynie prawa karnego, jak i w orzecznictwie. Stanowiska są jednak podzielone. Z jednej strony przyjmuje się, że zatarcie skazania obejmuje swoim zakresem nie tylko uznanie za niebyłe skazania, ale także uznanie za takie faktu popełnienia przestępstwa⁵. Z drugiej jednak strony uznaje się, że zatarcie dotyczy jedynie skazania, a nie popełnienia przestępstwa⁶.

³ G. Bogdan, w: *Nauka o przestępstwie. Wylączenie i ograniczenie odpowiedzialności karnej. System Prawa Karnego, tom 4.*, red. Lech K. Paprzycki, Warszawa 2016, s. 921; M. Mozgawa, w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, LEX/el. 2017, komentarz do art. 106 k.k., teza 3; L. Wilk, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016, komentarz do art. 106 k.k., teza 1; A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, LEX 2010, komentarz do art. 106 k.k., teza 4.

⁴ N. Kłaczyńska, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2012, komentarz do art. 106 k.k., teza 4; I. Zgoliński, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2016, komentarz do art. 106 k.k., teza 1; K. A. Politowicz, *Zatarcie skazania w przypadku śmierci beneficjenta nawiązki*, „Probacja” 2014, nr 1, s. 38; Wyroki SN z: 18 VI 2000 r., IV KK 164/09, LEX nr 512114; 9 XII 2009 r., V KK 303/09, LEX nr 553740; 10 XI 2010 r., IV KK 326/10, LEX nr 653743; 19 I 2016 r., V KK 372/15, KZS 2016, nr 6, poz. 12.

⁵ Wyrok SN z 13 IX 2017 r., SNO 26/17, LEX nr 2401089; wyrok SN z 19 I 2016 r., V KK 372/15, KZS 2016, nr 6, poz. 12; wyrok SN z 29 VIII 2013 r., IV KK 168/13, OSNKW 2013, nr 12, poz. 107; wyrok SN z 10 XI 2010 r., IV KK 326/10, „Prokuratura i Prawo” (wkładka) 2011, nr 3, poz. 8; wyrok SN z 18 VI 2009 r., IV KK 164/09, LEX nr 512114; wyrok NSA z 31 I 2014 r., I OSK 2576/12, LEX nr 1449895; uchwała SN z 15 XII 1987 r., VI KZP 39/87, OSNKW 1988, nr 3-4, poz. 19; wyrok SA w Katowicach z 29 X 2009 r., II AKa 322/09, KZS 2010, nr 1, poz. 70.; zob. także: K. Banasik, *Istota zatarcia skazania*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2017, nr 2, s. 49; N. Kłaczyńska, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2012, komentarz do art. 106 k.k., teza 4; I. Zgoliński, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2016, komentarz do art. 106 k.k., teza 1.

⁶ M. Mozgawa, w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, LEX/el. 2017, komentarz do art. 106 k.k., teza 3; L. Wilk, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016, komentarz do art. 106 k.k., teza 1; G. Bogdan, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część II. Komentarz do art. 53-116*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016, komentarz do art. 106 k.k., teza 3; B.J. Stefańska, *Glosa do wyroku SN z dnia 10 listopada 2010 r., IV KK 326/10*, WPP 2011, nr 1, s. 117-121; B. J. Stefańska, *Glosa do wyroku s.apel. z dnia*

Na poparcie pierwszego z zaprezentowanych wyżej stanowisk przytaczano okoliczność, że wyrok skazujący, jako sądowe potwierdzenie faktu popełnienia przestępstwa, przełamuje domniemanie niewinności. W momencie uznania skazania za niebyłe, zasadne wydaje się zatem twierdzenie, jak podnoszą przedstawiciele tego stanowiska, że również uznanie przełamania domniemanie niewinności należy uznać za niebyłe, przez co nie można twierdzić, iż dana osoba popełniała przestępstwo. Bez wyroku skazującego, który uznajemy za niebyły nie ma zatem możliwości przypisywania faktu popełnienia przestępstwa danemu człowiekowi⁷, gdyż od chwili zatarcia skazania obowiązuje na nowo domniemanie niewinności w zakresie czynu, za który został skazany⁸. Podnieść również można, że bez objęcia zatarciem skazania faktu popełnienia przestępstwa, instytucja ta byłaby pozorna, gdyż pomimo uznawania za niebyłe skazania, zawsze można byłoby odwołać się do faktu popełnienia przestępstwa.

Z drugiej natomiast strony wskazuje się, że zatarcie skazania nie oznacza odzyskania domniemanie niewinności sprawcy w zakresie określonego czynu, gdyż istotą tej instytucji nie jest domniemanie, a fikcja prawna. Nie można bowiem mówić o domniemaniu, skoro zostało ono już wcześniej obalone prawomocnym wyrokiem. Zatarcie skazania nie oznacza zatem wyeliminowania treści wyroku z przestrzeni prawnej z mocą wsteczną (*ex tunc*)⁹, a działa jedynie na przyszłość¹⁰, gdyż niektóre skutki skazania nie zostają zniweczone (np. nie przywraca się skazanego na utracone stanowisko, czy też nie odzyskuje on utraconych tytułów i odznaczeń)¹¹. Jak wskazuje również B.J. Stefańska instytucja zatarcia skazania nie obejmuje swoim zakresem faktu popełnienia przestępstwa, gdyż przepis wprost stwierdza, że za niebyłe uważa się „skazanie”¹², a nie skazanie i popełnienie przestępstwa.

Próbę rozstrzygnięcia wskazanego wyżej problemu rozpocząć należy od uściślenia pewnych kwestii terminologicznych. O fakcie popełnienia przestępstwa można bowiem

29 października 2009 r., II AKa 322/09, Prok. i Pr. 2010, nr 6, s. 184-190; wyrok SN z 29 X 2015 r., I CSK 893/14, OSNC 2016, nr 10, poz. 121; wyrok NSA z 11 IV 2014 r., II GSK 279/13, LEX nr 1485533.

⁷ K. Banasik, *Istota ...*, s. 39

⁸ M. Cieślak, *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994, s. 485.

⁹ B.J. Stefańska, *Ujawnienie zatartego skazania, a przestępstwo zniesławienia*, w: *Przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2013, s. 334; wyrok WSA we Wrocławiu z 7 VIII 2017 r., II SA/Wr 128/17, Legalis nr 1694333.

¹⁰ I. Zgoliński, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, Warszawa 2016, komentarz do art. 106 k.k., teza 1; B.J. Stefańska, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. A. Stefański, Warszawa 2018, komentarz do art. 106 k.k., teza 53; wyrok SN z 24 VI 2015 r., II UK 247/14, LEX nr 1764809.

¹¹ B.J. Stefańska, *Skutki zatarcia skazania*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 10, s. 55-57; wyrok SN z 10 II 2005 r., II PK 247/04, LEX nr 603765; wyrok Trybunału Ubezpieczeń Społecznych z 19 II 1974 r., IV TR 1795/73, LEX nr 1726552; postanowienie SN z 4 I 2011 r., SDI 32/10, OSNKW 2011, nr 2, poz. 12; B.J. Stefańska, *Glosa do postanowienia SN z dnia 4 stycznia 2011 r.*, SDI 32/10, „Palestra” 201, nr 9-10, s. 139-143.

¹² B.J. Stefańska, *Glosa do wyroku SN z dnia 10 listopada 2010 r.*, IV KK 326/10, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2011, nr 1, s.119.

mówić w dwóch kontekstach. Pierwszym, ontologicznym, odnoszącym się do rzeczywistego zachowania się danego człowieka, polegającego na określeniu oznaczonego kompleksu ruchów. Drugi natomiast, normatywny, jest prawną oceną zachowania ontologicznego, sprowadzającą się do zrealizowania odpowiednich znamion typu czynu zabronionego. Mówiąc zatem o popełnieniu przestępstwa można mieć na myśli, z jednej strony samo zachowanie się osoby w określony sposób, z drugiej natomiast prawną ocenę tego zachowania. W tej części zostanie omówione pierwsze z zaprezentowanych znaczeń.

Wskazać należy, że ze względu na fakt, iż rzeczywistość normatywna nabudowana jest na rzeczywistości ontologicznej, nie może ona jej zmieniać. Stwierdzenie, iż danego przestępstwa nie popełniono, a więc dany człowiek nie zachował się w określony sposób byłoby bowiem sprzeczne z rzeczywistym biegiem wypadków i musiałyby być uznane za fałszywe. Problematyczna stałaby się wtedy bowiem kwestia opracowań historycznych, dotyczących zarówno skazania, jak i faktu popełnienia przestępstwa. Opracowania te przekazywałyby bowiem prawdziwe informacje, sprowadzające się do tego, że dany człowiek popełnił przestępstwo, za które został skazany, ale jedynie do czasu zatarcia skazania. Po tym fakcie stwierdzić należałoby, że zawierają one fałszywe wiadomości, gdyż przyjmowano by, że do przestępstwa nie doszło. Prowadziłoby to do wybielania kart historii i cenzury społecznej.

Kolejnym argumentem jest możliwość oceny danego zachowania się konkretnego człowieka w oparciu o różne reżimy prawne. Określone postępowanie danej osoby może być ocenione, nie tylko jako przestępstwo, ale także jako delikt cywilny oraz jako przewinienie dyscyplinarne. Wymazanie z rzeczywistości faktu określonego zachowania powodowałoby brak możliwości jego oceny w ramach innych postępowań, w oparciu o normy innych gałęzi prawa, co skutkowałoby brakiem możliwości realizacji celów tych postępowań. Jeśli dla przykładu przestępstwo wywołałoby szkodę w majątku osoby trzeciej, przy uznaniu danego zachowania za niebyłego, uniemożliwiłoby to dochodzenia praw należnych innym podmiotom, na co wskazuje również B. J. Stefańska¹³. Sytuacja taka z pewnością nie może mieć miejsca. Zatarcie skazania, wywierające pozytywne skutki dla skazanego nie może oczywiście odbywać się kosztem ograniczenia dochodzenia praw innych osób.

Słusznie podnosi się także, iż konsekwencją uznania za niebyłe także faktu popełnienia przestępstwa pociągałoby za sobą wstrzymanie pomocy dla ofiar przestępstw

¹³ B.J. Stefańska, *Zatarcie skazania*, s. 217; B.J. Stefańska, *Glosa do wyroku SN z dnia 29 sierpnia 2013 r., IV KK 168/13*, „Przegląd Sądowy” 2014, nr 6, s. 141-142.

z środków publicznych¹⁴. Z twierdzeniem tym nie zgadza się natomiast K. Banasik, która stoi na stanowisku, że faktu popełnienia przestępstwa nie należy rozważać w ujęciu abstrakcyjnym, ale przy uwzględnieniu osoby sprawcy. Postuluje ona uznanie, że zatarcie skazania skutkuje przyjęciem, nie braku popełnienia przestępstwa w ogóle, a jedynie braku popełnienia przestępstwa przez daną osobę¹⁵, przez co po zatarciu skazania¹⁶ pomoc do ofiar przestępstw nie została by wstrzymana. Wskazać należy, że fakt popełnienia przestępstwa zawsze wiąże się z zachowaniem człowieka, a przez to nie ma możliwości ujmowania go w oderwaniu od osoby sprawcy. Wydaje się jednak, że Autorka proponuje przyjęcie sytuacji analogicznej do przypadku niewykrycia sprawcy konkretnego przestępstwa. Może bowiem nastąpić taka sytuacja, iż dane przestępstwo zostanie ujawnione, jednakże organy ścigania nie zidentyfikują osoby sprawcy. Pomysł ten wydaje się niezwykle interesujący, gdyż z jednej strony gwarantuje skazanemu, którego skazanie zostało zatarte, niewiązanie go z danym przestępstwem, z drugiej natomiast nie oddziałuje negatywnie na poszkodowanych popełnieniem przestępstwa, zapewniając im dalsze wsparcie z państwowych środków. Ujęcie takie nie uwzględnia jednak możliwości zaspokajania praw osób poszkodowanych przestępstwem na drodze cywilnoprawnej, a więc dochodzenia należności bezpośrednio od sprawcy przestępstwa, a nie „pośrednio” od państwa. Przyjmując, że przestępstwo jest uznawane za popełnione, ale nie popełnione przez konkretnego sprawcę, nie byłoby osoby, którą w procesie cywilnym można byłoby pozwać. Zatarcie skazania, jak już zostało zaznaczone, nie może uniemożliwiać realizacji praw osób trzecich, słusznie im przysługujących.

Podsumowując, fakt popełnienia danego przestępstwa, polegający na określonym zachowaniu się konkretnego człowieka, nie może być uznawany, za niezaistniały. Twierdzenie takie byłoby bowiem jawnie fałszywe, gdyż przeczyłoby rzeczywistości wypadkowi zdarzeń i prowadziłoby do wybielania kart historii. Ponadto możliwe jest również powoływanie się na fakt określonego zachowania się danego człowieka w ramach innych, niż karne, postępowań.

¹⁴ G. Bogdan, w: *Nauka o przestępstwie. Wylączenie i ograniczenie odpowiedzialności karnej. System Prawa Karnego, tom 4.*, red. Lech K. Paprzycki, Warszawa 2016, s. 921-922.

¹⁵ K. Banasik, *Istota ...*, s. 39.

¹⁶ K. Banasik, *Istota ...*, s. 41.

3. Wpływ zatarcia skazania na fakt skazania

Zatarcie skazania, jak wskazano w poprzedniej części nie może wpływać na fakt popełnienia przestępstwa, rozumiany jako zachowanie się danego człowieka w określony sposób. Zastanowić się zatem należy, czy i w jaki sposób zatarcie skazania wpływa na samo skazanie.

Przed przystąpieniem jednak do analizy zaznaczonego problemu należy wskazać, czymże jest przedmiotowe „skazanie”, co pozwoli rozwiązać potencjalne nieścisłości. Na skazanie składają się bowiem trzy elementy. Po pierwsze, w wyroku skazującym sąd dokonuje ustaleń faktycznych, dotyczących czynu i okoliczności z nim związanych, a także dotyczących sprawcy owego czynu. Po drugie, następuje przypisanie danej osobie winę za określone zachowanie, gdyż tylko w ten sposób można pociągnąć kogoś do odpowiedzialności karnej. Po trzecie natomiast, co do zasady, wymierzana jest określona kara, nie przekraczająca swoim wymiarem poziomu zawinienia. Jak więc widać skazanie zawiera w sobie sądowe potwierdzenie faktu popełnienia przestępstwa (ocenę konkretnego zachowania) i wymierzenie za nie kary.

W piśmiennictwie wskazuje się z jednej strony, że istota instytucji zatarcia skazania sprowadza się do uznania, że skazanie jako zdarzenie historyczne nie miało w ogóle miejsca¹⁷, a przez to powołanie się na wyrok skazujący jest niedopuszczalne¹⁸. Jak bowiem podkreślano w orzecznictwie Sądu Najwyższego fakt zatarcia skazania „ma doniosłe społeczne znaczenie i żadna władza, a tym bardziej sąd, nie są uprawnione powoływać się na to co jest ustawowo uznane »za niebyłe«”¹⁹. Z drugiej natomiast strony stwierdza się, że normatywne sformułowanie „skazanie uważa się za niebyłe” nie jest tożsame ze sformułowaniem „skazanie jest niebyłe”²⁰, przez co nie można wyciągać wniosku, że skazania nie było. Skazanie jest bowiem faktem ontologicznym, a zatem twierdzenie, że nie miało ono miejsca byłoby sprzeczne z rzeczywistym biegiem wydarzeń. Możliwe jest jednak przyjęcie, iż skazanie będzie traktowane, jako niezaistniałe w przestrzeni prawnej, co nie oznacza jednocześnie, że do niego nie doszło. Powstają jednak wątpliwości, czy traktowanie skazania, jako niezaistniałego obejmuje swoim zakresem wszystkie trzy wskazane powyżej

¹⁷ R. Krajewski, *Zatarcie skazania w prawie karnym*, „Państwo i Prawo” 2007, nr 11, s. 104.

¹⁸ Postanowienie SA w Katowicach z 29 XI 2016 r., II AKZw 1745/16, KZS 2017, nr 2, poz. 90.

¹⁹ Wyrok SN z 7 XI 1985 r., I KR 293/85, OSNPG 1986 r., nr 10, poz. 126; zob. podobnie: wyrok SN z 27 III 1970 r., III KR 25/70, OSNKW 1970 r., nr 10, poz. 121.

²⁰ B.J. Stefańska, *Zatarcie skazania*, s. 214.

jego elementy oraz czy jest ono bezwzględne – czy możliwe jest powoływanie się na zatarte skazanie oraz ewentualnie w jakim zakresie.

Na początku należy ustalić, czy wyrok skazujący istnieje w przestrzeni prawnej. Wskazać należy, że akta postępowania karnego, dotyczące zatartego skazania nie zostają usunięte, ani zniszczone. Podlegają one archiwizacji, a ponadto możliwe jest nawet ich odtworzenia²¹. Wyrok, jak i inne dokumenty wydane w ramach postępowania, istnieją zatem fizycznie również po zatartciu skazania. Nie przesądza to jednak kwestii możliwości ich wykorzystania. Dal ustalenia tego faktu pomocne zdaje się odwołanie do art. 529 k.p.k., który stanowi, iż zatarcie skazania nie stoi na przeszkodzie wniesieniu i rozpoznaniu kasacji na korzyść oskarżonego. Stanowi to argument, przemawiający za tym, iż wyrok karny nie tylko istnieje fizycznie po zatartciu skazania, ale także możliwe jest odwołanie się do niego i wykorzystanie go w przestrzeni prawnej.

Kolejnym argumentem na potwierdzenie tej tezy jest inna karnoprosesowa regulacja, mianowicie zasada *res iudicata*. Jak wskazuje art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k. prawomocne zakończenie postępowania karnego skutkuje brakiem możliwości wszczęcia kolejnego postępowania karnego, co do tego samego czynu, wszczęte natomiast ulega umorzeniu. Stanowi on zatem gwarancję niekarania dwa razy za ten sam czyn. W przypadku uznania wyroku karnego, jak i całego postępowania poprzedzającego jego wydanie za nieistniejące mogłoby dojść do złamania tej zasady. Jeśli bowiem uznawano by, że wyrok karny nie został wydany i nie istnieje w przestrzeni prawnej, mogłoby dojść do dokonania powtórnego wartościowania zachowania, będącego przedmiotem zatartego skazania, a co za tym idzie wymierzenia sprawcy kolejnej kary. Oczywiście prawo karne procesowe, w art. 17 § 1 pkt 6 k.p.k. wskazuje na jeszcze jedną przeszkodę prowadzenia postępowania karnego, jaką jest przedawnienie karalności danego czynu. Zaznaczyć jednak należy, iż zatarcie skazania w niektórych sytuacjach może nastąpić wcześniej, niż przedawnienie karalności konkretnego zachowania. Do zatarcia skazania może bowiem teoretycznie dojść w bardzo krótkim okresie od popełnienia czynu zabronionego. W sytuacji, gdy sprawcy drobnego przestępstwa zostałaby wymierzona kara grzywny, przy której okres zatarcia skazania wynosi jedynie rok, to, uwzględniając czas potrzebny na wykrycie tego przestępstwa i przeprowadzenie postępowania karnego, zatarcie skazania mogłoby nastąpić po upływie 2 lat, a nawet wcześniej, w zależności od długości trwania postępowania karnego. W przypadku natomiast przedawnienia karalności najkrótszy termin, pomijając przypadek przestępstw ściganych

²¹ Postanowienie SN z 19 V 2012 r., III KK 88/12, OSNKW 2012, nr 10, poz. 105.

z oskarżenia prywatnego, gdyż w tym wypadku ściganie jest zawsze w gestii pokrzywdzonego, wynosi 5 lat od popełnienia czynu zabronionego (art. 101 § 1 pkt 4 k.k.). Co więcej odnosi się on jedynie do przestępstw zagrożonych karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 3 lata, a więc uwzględniając art. 37a k.k., przewidujący możliwość orzekania kary grzywny przy przestępstwach zagrożonych karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat oraz art. 58 § 1 k.k., statuujący zasadę prymatu stosowania kar wolnościowych, w przypadku przestępstw zagrożonych karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat, stwierdzić należy, iż 5 – letni okres przedawnienia nie obejmuje wszystkich przypadków, w których można orzec karę grzywny. Okres przedawnienia karalności przestępstw, za które można orzec grzywnę może wynosić bowiem nawet 10, czy aż 15 lat (odpowiednio art. 101 § 1 pkt 3 i 2 k.k.). Relacja okresów zatarcia skazania przy grzywnie i przedawnienia karalności przestępstw, za które można orzec grzywnę bardzo się zatem różni. Uznając wyrok skazujący za nieistniejący w przestrzeni prawnej z chwilą zatarcia skazania mogłoby w ten sposób dojść do wszczęcia kolejnego postępowania karnego przeciwko skazanemu, za czyn, który stanowił przedmiot zatartego już skazania. W odpowiednim układzie sytuacyjnym sprawca ten mógłby ponieść karę kilka razy za ten sam czyn, ze względu na kilkukrotnie dłuższe okresy, w przypadku przedawnienia karalności, niż przy zatarciu skazania przede wszystkim za grzywnę. Okoliczność taka stoi w oczywistej sprzeczności z zasadami współczesnego prawa karnego.

Uznać zatem należy, iż wyrok karny, jak i postępowanie karne poprzedzające jego wydanie istnieje w przestrzeni prawnej pomimo zatarcia skazania i wywiera skutki prawne. Wskazane wyżej sytuacje odnoszą się jedynie do sytuacji wpływających na korzyść skazanego, przez co powstaje oczywiste pytanie, o możliwość wykorzystania przedmiotowego wyroku w inny sposób, niż na korzyść skazanego.

4. Możliwość wykorzystania wyroku skazującego i akt postępowania karnego na niekorzyść skazanego

W poprzedniej części wykazano, iż wyrok karny, jak i akta postępowania karnego, poprzedzające jego wydanie nie są znoszone na skutek zatarcia skazania oraz można się na nie powoływać w pełnym zakresie. Opisane sytuacje dotyczyły jedynie sytuacji mających zagwarantować skazanemu jego prawa, a więc nie rozstrzygały możliwości ich wykorzystania na jego niekorzyść, co jest przedmiotem tej części pracy.

Wskazać należy, iż w toku postępowania karnego dokonuje się m. in. ustaleń faktycznych na potrzeby udowodnienia określonych faktów, w tym przede wszystkim faktu popełnienia przez danego człowieka przestępstwa. Ustalenia te mogą być także wykorzystane w innych postępowaniach, z uwagi na oszczędność czasu (brak konieczności przeprowadzania tych samych dowodów na poparcie tych samych okoliczności) oraz jednolitość orzecznictwa. Szczególnie istotne znaczenie ma to na gruncie prawa cywilnego, bowiem popełnienie przestępstwa, poza odpowiedzialnością karną, może stanowić także delikt prawa cywilnego, skutkujący odpowiedzialnością cywilną. Ponadto, jak wskazuje art. 11 k.p.c., sąd cywilny związany jest ustaleniami prawomocnego wyroku skazującego, wydanego w postępowaniu karnym, w zakresie popełnienia przestępstwa. Jak zaznacza się w nauce prawa cywilnego zakres ten ogranicza się jedynie do ustaleń dotyczących popełnienia przestępstwa, a więc okoliczności składających się na stan faktyczny - osobę sprawcy, przedmiot przestępstwa, czyn przypisany oskarżonemu²² oraz odnosi się wyłącznie do sentencji wyroku, a nie do jego uzasadnienia²³. Tak więc pozwany nie może bronić się twierdząc, że nie popełnił przestępstwa, gdy został za nie skazany przez sąd karny, jak też nie może twierdzić, że przestępstwem tym nie wyrządził szkody²⁴. Powstaje jednak oczywiste pytanie, czy sąd cywilny jest związany wyrokiem sądu karnego także po zatarciu skazania.

W orzecznictwie SN uznaje się, że zatarcie skazania nie wpływa na moc wiążącą wyroku karnego w postępowaniu cywilnym²⁵. W orzeczeniu z 18 marca 1961 r. wskazano, że zatarcie skazania wywołuje skutki prawne jedynie na gruncie prawa karnego, gdyż nie ma przepisu który wprost odnosiłby jego działanie do innych dziedzin prawa, w tym prawa cywilnego. Z kolei w uchwale siedmiu sędziów, wpisanej do księgi zasad prawnych stwierdzono, że wyrok karny dalej istnieje w przestrzeni prawnej, gdyż wywiera skutki prawne, na przykład „nie zwraca się skazanemu skonfiskowanych przedmiotów, które przeszły na własność Państwa”²⁶. Ponadto w judykacie tym wskazano, że zatarcie skazania nie może wywierać niekorzystnych skutków w sferze cywilnoprawnych roszczeń poszkodowanych. Zaznaczyć należy, iż Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 18 marca 1961 r.

²² J. Bodio, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-729*, red. A. Jakubecki, LEX/el. 2018, komentarz do art. 11 k.p.c., teza 2.

²³ Wyrok SN z 6 III 1974 r., II CR 46/74, OSP 1975, nr 3, poz. 63; wyrok SN z 21 II 2013 r., I CSK 373/12, OSNC 2013, nr 11, poz. 126.

²⁴ Wyrok SN z 17 VI 2005 r., III CK 642/04, LEX nr 177207; wyrok SN z 27 XI 2013 r., V CSK 556/12, LEX nr 1413608.

²⁵ Orzeczenie SN z 18 III 1961 r., I CR 244/60, OSNC 1962, nr 4, poz. 135; uchwała SN (7 sędziów – zasada prawna) z 26 II 1965 r., III PO 31/64, OSNC 1966, nr 2, poz. 13.

²⁶ Uzasadnienie uchwały SN (7 sędziów – zasada prawna) z 26 II 1965 r., III PO 31/64, OSNC 1966, nr 2, poz. 13.

mylnie przyjął, że zatarcie skazania wywołuje wyłącznie skutki w zakresie prawa karnego. Instytucja ta przywraca osobie skazanego status osoby niekaranej, przez co odzyskuje ona prawa utracone za sprawą skazania, a wynikające z różnorodnych ustaw (np. bierne prawo wyborcze). Zastanowienia wymaga jednak okoliczność dalszego obowiązywania sformułowanych przez SN tez, gdyż miało to miejsce pod rządami innych ustaw. W doktrynie prawa cywilnego orzeczenia te uznaje się obecnie za nadal obowiązujące²⁷, jednakże nie jest to pogląd jednolity i prezentowane jest także przeciwne stanowisko²⁸.

Nie rozstrzygając w tym momencie wskazanego problemu zaznaczyć należy, iż związanie sądu cywilnego skazującym wyrokiem karnym, w zakresie faktu oraz okoliczności popełnienia przestępstwa nie jest jedynym sposobem wpływu skazania na postępowanie cywilne. Jak już zostało zaznaczone w postępowaniu karnym gromadzi się dowody na potwierdzenie określonych faktów, w tym przede wszystkim faktu popełnienia przestępstwa. Dowody te, jako materiał faktyczny, mogą być wykorzystane w innych postępowaniach, w tym w postępowaniu cywilnym. Jak wskazuje się w doktrynie prawa cywilnego dokumenty zgromadzone w ramach postępowania karnego (np. protokoły) mogą zostać ujawnione w postępowaniu dowodowym procesu cywilnego i mają charakter dokumentów urzędowych, w rozumieniu art. 244 k.p.c.²⁹. Przyjmuje się także, że dokumentami takimi, są również orzeczenia sądowe³⁰, w tym także wyrok uniewinniający i postanowienie o umorzeniu śledztwa³¹. Wskazuje się jednocześnie, że korzystanie z akt innego postępowania nie może polegać na włączeniu tych akt w całości do postępowania dowodowego procesu cywilnego, gdyż wymaga ujawnienia konkretnych dokumentów, z uwagi na zagwarantowanie stronom prawa do obrony, poprzez posiadanie przez nie wiedzy, na których dokładnie dokumentach oparł się sąd cywilny podczas orzekania³². W związku z tym powstaje pytanie, czy możliwe

²⁷ Zob. J. Bodio, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-729*, red. A. Jakubecki, LEX/el. 2018, komentarz do art. 11 k.p.c., teza 2; T. Ereciński, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, komentarz do art. 11 k.p.c., teza 10.

²⁸ I. Gromska-Szuter, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuł 1-366*, red. H. Dolecki, LEX 2013, komentarz do art. 11 k.p.c., teza 14; W. Zatorski, *Wpływ zatarcia skazania i zarządzenia wykonania kary na związanie sądu cywilnego wyrokiem skazującym z obowiązkiem naprawienia szkody oraz egzekucję tego obowiązku*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego” 2015, nr 1 s. 68.

²⁹ T. Demendecki, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-729*, red. A. Jakubecki, LEX/el. 2018, komentarz do art. 244 k.p.c.;

³⁰ Orzeczenie SN z 27 III 1962 r., IV CR 672/61, OSP 1965, nr 1, poz. 3; orzeczenie SN z 19 VII 1962 r., II PR 203/62, OSNC 1963, nr 7–8, poz. 165; wyrok SN z 13 V 2010 r., IV CSK 565/09, LEX nr 602306; K. Knoppek, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuł 1-366*, red. H. Dolecki, LEX 2013, komentarz do art. 244 k.p.c., teza 11.

³¹ Wyrok SN z 18 IX 1969 r., II CR 308/69, OSNC 1970, nr 7-8, poz. 130.

³² Wyrok SN z 10 XI 1966 r., II PR 269/66, LEX nr 6071; wyrok SN z 11 XII 1967 r., II PR 155/67, LEX nr 6258; odmiennie orzeczenie SN z 28 I 1960 r., III CR 1143/58, Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej i Izby Karnej 1961, nr 2, poz. 48.

jest wykorzystanie dokumentów z akt postępowania karnego, zakończonego skazaniem, które zostało zatarte.

Z jednej strony mamy bowiem skazanego, którego skazanie zostało zatarte i który może podawać się za osobę niekaraną, z drugiej natomiast sąd cywilny, który dąży do osiągnięcia prawdy materialnej, a przede wszystkim do realizacji praw poszczególnych ludzi (np. poszkodowanego przestępstwem). Abstrahując od możliwości zadośćuczynieniu żądaniom poszkodowanego faktem popełnienia przestępstwa w ramach procesu karnego, stwierdzić należy, iż zatarcie skazania, będące pozytywnym zdarzeniem dla skazanego, nie może rodzić negatywnych konsekwencji dla osób trzecich, sprowadzających się do uszczuplenia ich praw. Oczywiście, fakt braku możliwości powołania się, zarówno na wyrok skazujący, jak i na inne dokumenty zgromadzone w ramach postępowania karnego, nie uniemożliwia dochodzenia pokrzywdzonemu należnych mu praw, w tym przede wszystkim praw majątkowych, na drodze cywilnej. Powód może bowiem przeprowadzać dowody na potwierdzenie faktu określonego zachowania się pozwanego, rodzące jego odpowiedzialność w prawie cywilnym, sprowadzające się m. in. do przesłuchania tych samych świadków, co w procesie karnym, ujawniania, w miarę możliwości, tych samych dokumentów, itd. Jednakowoż oczywistym jest stwierdzenie, że obowiązek dowodzenia przez powoda czegoś, co zostało już udowodnione w postępowaniu karnym, jest pewnego rodzaju niedogodnością, która skutkuje utrudnieniem *de facto* dochodzenia jego praw. Ponadto może dojść do sytuacji, w której przeprowadzenie określonego dowodu stało się już niemożliwe (np. świadek zmarł), co uniemożliwiłoby nawet dochodzenie roszczeń. Należy więc zadać pytanie, czy zatarcie skazania powinno powodować po stronie powoda obowiązek dowodzenia faktów dowiedzionych w postępowaniu karnym. Czy takie uprzywilejowywanie skazanego, którego skazanie zostało zatarte, z jednoczesnym pogorszeniem pozycji pokrzywdzonego przestępstwem mieści się w ramach pożądaných skutków zatarcia skazania, które to mają mieć pozytywny wpływ na skazanego?

Próbując odpowiedzieć na zadane pytanie wskazać należy, iż dokumenty zgromadzone w ramach postępowania karnego nie są przechowywane jedynie w aktach postępowania, ale mogą być także w posiadaniu osób prywatnych. Dostęp do akt postępowania karnego, realizowany przede wszystkim na podstawie Rozdziału 17 k.p.k., umożliwia nie tylko przeglądanie przedmiotowych akt, ale również sporządzanie ich kopii, w tym także uwierzytelnionych odpisów, które to również mogą być przedstawiane

w procesie cywilnym³³. Sąd cywilny ma także możliwość, na podstawie art. 250 § 2 k.p.c., gdy uzna za konieczne, przejrzenie oryginału dokumentu urzędowego, którego odpis przedstawiono w postępowaniu dowodowym, zarządzenia jego dostarczenie na rozprawę. Dodatkowo, gdy strona nie ma możliwości uzyskania odpisu lub wyciągu samodzielnie, sąd zażąda jego wydanie (art. 250 § 1 zd. 2 k.p.c.). Jeśli zatem strona może, nawet po zatarciu skazania, dysponować dokumentami urzędowymi, zastanowić się należy, czy może po tym czasie je wykorzystać. Jak już zostało wskazane, akta postępowania karnego zakończonego skazaniem, po jego zatarciu cały czas są obecne w przestrzeni prawnej. Jednakże, ze względu na dobro skazanego, ich wykorzystanie może oczywiście podlegać ograniczeniom. Powstaje zatem pytanie, czy ograniczanie wykorzystania elementów akt postępowania karnego po zatarciu skazania jest odpowiednie dla polepszenia pozycji skazanego. Przyjmując stanowisko opowiadające się za niemożliwością wykorzystania dowodów z postępowania karnego po zatarciu na potrzeby innych postępowań, w tym przede wszystkim postępowania cywilnego, należałoby stwierdzić, że posiadane przez osoby prywatne dokumenty (odpisy, wyciągi dokumentów z akt postępowania karnego) utraciły swój prawnie wiążący charakter. Zaznaczyć należy, iż możliwość korzystania z akt postępowania karnego istnieje także w sprawach, gdzie warunkowo umorzono postępowanie. Ze względu na fakt, iż wyrok warunkowo umarzający postępowanie karnym nie jest wyrokiem skazującym, nie podlega zatarciu skazania, przez co nie ma żadnych przeszkód, by posiłkować się dokumentami z postępowania karnego w innych postępowaniach. Przyjmując niedopuszczalność wykorzystywania dowodów z postępowania karnego po zatarciu skazania, sprawca, który został skazany, byłby w dużo lepszej pozycji, niż ten, któremu warunkowo umorzono postępowanie. Utrudnione byłoby bowiem dochodzenie od niego przez osoby trzecie należnych im świadczeń. Wskazać trzeba, iż przypadki, które kończą się warunkowym zawieszeniem postępowania są zdecydowanie dużo mniej społecznie szkodliwe, niż zakończone skazaniem. Sytuacja taka byłaby oczywiście niesprawiedliwa, ze względu na fakt, iż sprawca, który wyrządził większe zło (został skazany), byłby chroniony przez prawo dużo bardziej, niż ten, który tego zła wyrządził mniej.

Z tego względu zasadne wydają się przyjęcie, iż możliwe jest wykorzystanie wyroku skazującego i innych dokumentów z akt postępowania karnego, w zakresie, w jakim

³³ T. Demendecki, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-729*, red. A. Jakubecki, LEX/el. 2018, komentarz do art. 244 k.p.c.; T. Ereciński, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, komentarz do art. 244 k.p.c., teza 27; M. Sieńsko, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. art. 1-505(38)*, red. M. Manowska, Warszawa 2015, komentarz do art. 244 k.p.c., teza 2.

potwierdzają one określone zachowanie się skazanego, dla potrzeb dochodzenia praw przez inne osoby. Za polepszeniem sytuacji skazanego, polegającej na utrudnieniu dochodzenia przez osoby trzecie względem niego słusznie należnych im praw nie przemawiają dostatecznie ważne argumenty. Fakt uniknięcia przez sprawcę przestępstwa całkowitego wynagrodzenia szkody, jaką tym przestępstwem wyrządził, nie oddziaływałoby zapewne pozytywnie na skazanego. Mógłby on bowiem uważać, iż uwolnił się od zła jakiego dokonał, pomimo iż całkowicie nie zostało ono przez niego zrekompensowane (przede wszystkim osobom trzecim), co mogłoby skutkować rozzuchwaleniem się skazanego i przekonaniem o swojej, co najmniej częściowej, bezkarności. Ponadto wpływałoby to również na społeczną opinię o skazanym, który uważany byłby za osobę, która bezpodstawnie uniknęła odpowiedzialności, co jest niesprawiedliwe, a przez to pociągałoby za sobą negatywne nastawienie do niego, co zdecydowanie nie byłoby pomocne przy jego społecznej rehabilitacji. Odnosząc się do kwestii związania sądu cywilnego karnym wyrokiem skazującym wydaje się, że za zniesieniem obowiązywania tej regulacji po zatarciu skazania nie przemawiają żadne argumenty, przez co opowiedzieć się raczej należy za brakiem wpływu zatarcia skazania na możliwość powołania się przez sąd cywilny na ustalony w postępowaniu karnym fakt określonego zachowania się danego człowieka.

5. Podsumowanie

Zatarcie skazania nie wpływa na fakt popełnienia przestępstwa, zarówno w znaczeniu ontologicznym, sprowadzającym się do określonego zachowania się danego człowieka, jak i w znaczeniu normatywnym, będącym karnoprawną oceną wskazanego zachowania. Oba te fakty istnieją i można się na nie powoływać. Zaznaczyć trzeba, iż nie musi to następować jedynie na korzyść skazanego. Wyrok skazujący może być zatem wykorzystany na potrzeby udowodnienia postępowania danego człowieka także po zatarciu skazania. Wydaje się, iż aktualności nie traci także po tym czasie zasada wyrażona w art. 11 k.p.c., określająca wiążący charakter wyroku karnego w zakresie popełnienia czynu dla sądu cywilnego. Na korzyść skazanego można natomiast posłużyć się skazaniem w pełnym zakresie, dotyczącym także przypisania winy oraz wymierzenia kary.

Ustalenia powyższe wpływają na konsekwencje prawne zatarcia skazania. Ze względu na fakt, iż dane zachowanie się osoby, uznane przez wyrok sądu karnego za przestępstwo nie jest objęte uznaniem za niebyłe, może ono stanowić podstawę prowadzenia innych postępowań (cywilne, administracyjne, dyscyplinarne). Zatarcie skazania nie przywraca

zatem skazanemu pozbawionych go praw osobistych (odznaczeń, praw do specjalnej emerytury), ani nie wpływa na inne konsekwencje popełnienia przestępstwa (np. pomoc dla ofiar przestępstw). Opisywana instytucja wpływa jedynie na brak możliwości powoływania się przez organy państwowe na fakt skazania, rozumianego, jako przypisanie określonemu człowiekowi winy za dany czyn i ewentualne wymierzenie mu na tej podstawie kary. Nie można zatem przyjąć działania sprawcy w ramach powrotności do przestępstwa, nawet w przypadku, gdy zatarcie skazania nastąpiło już po dokonaniu kolejnego czynu zabronionego, a przed orzekaniem³⁴. Zatartego skazania nie można także brać pod uwagę przy wymierzaniu kary łącznej³⁵. Nie stanowi to jednak przeszkody dla ustalenia znamion typu czynu zabronionego³⁶. W tym zakresie można przyjąć, iż *de facto* zatarcie skazania wywołuje skutki *ex tunc*. Skazanego uznaje się za osobę niekaraną od konkretnego momentu, z chwilą zatarcia skazania, jednak status ten przysługuje mu także w stosunku do okresu przed tym zdarzeniem.

CZASOPISMO PRAWA KARNEGO i NAUK PENALNYCH

Preprint nr 12/2018 | Data publikacji: 21 VIII 2018 r. | Materiał autorski przed opracowaniem redakcyjnym i korektą (preprint) może różnić się od wersji docelowej (drukarskiej) | Copyright © 2018 by Krakowski Instytut Prawa Karnego Fundacja | Sposób cytowania preprintu: [Autor, *Tytuł opracowania*, CPKiNP preprint nr 12/2018, www.czpk.pl/preprinty]

³⁴ Wyrok SN z 1 IV 2016 r., III KK 427/15, KZS 2017, nr 2, poz. 19; wyrok SN z 19 I 2016 r., V KK 372/15, KZS 2016, nr 6, poz. 14; wyrok SN z 19 VIII 2015 r., III KK 80/15, LEX nr 1775569; postanowienie SN z 21 VIII 2012 r., IV KK 59/12, OSNKW 2013, nr 1, poz. 3; uchwała SN z 15 XII 1987 r., VI KZP 39/87, OSNKW 1988, nr 3-4, poz. 19.

³⁵ Wyrok SN z 9 II 2016 r., IV KK 412/15, KZS 2016, nr 6, poz. 10; wyrok SN z 7 III 2012 r., II KK 31/12, „Prokuratura i Prawo” (wkładka) 2012, nr 6, poz. 15; wyrok SN z 29 VIII 2013 r., IV KK 168/13, OSNKW 2013, nr 12, poz. 107; wyrok SA w Katowicach z 29 X 2009 r., II AKa 322/09, KZS 2010, nr 1, poz. 70; wyrok SN z 10 XI 2010 r., IV KK 326/10, „Prokuratura i Prawo” (wkładka) 2011, nr 3, poz. 8; wyrok SN z 16 VII 2013 r., III KK 197/13, LEX nr 1335579; wyrok SN z 9 XII 2009 r., V KK 303/09, LEX nr 553740; wyrok SN z 18 VI 2009 r., IV KK 164/09, LEX nr 512114; wyrok SN z 20 V 2014 r., II KK 365/13, KZS 2014, nr 9, poz. 8; wyrok SA w Katowicach z 30 V 2014 r., II AKa 90/14, Biuletyn Sądu Apelacyjnego w Katowicach 2014, nr 3, poz. 17; wyrok SN z 20 III 2013 r., III KK 50/13, „Prokuratura i Prawo” (wkładka) 2013, nr 6, poz. 10.

³⁶ Postanowienie SN z 21 VIII 2012 r., IV KK 59/12, OSNKW 2013, nr 1, poz. 3.